

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2012

MADUO: 70

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

DITAELO

1. Pampiri e, e arogantswe ka DIKAROLO di le THARO:
KAROLO YA A: Tekatthaloganyo (30)
KAROLO YA B: Tshosobanyo (10)
KAROLO YA C: Tiriso ya puo (30)
2. Buisa ditaelo TSOTLHE ka kelotlhoko.
3. Araba dipotso TSOTLHE.
4. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
5. Thala mola morago ga karolo nngwe le nngwe.
6. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Fa a tsholetsa matlho a fitlhela Tukisang a eme fa pele ga gagwe, letsatsi le sa bolo go phirima. A itse gore mogopolo wa gagwe o tswa go boa kgakala. A itse gore fa a ne a ka abelwa botshelo jwa gagwe gape go tloga kwa tshimologong, mme ga twe a bo tsee kwa ntle ga tsatsi le la Keresemose, o ka bo gana. Oshupile o ne a mmoleletse gantsi mo dinyageng tse di latelang tiragalo e, gore mosadi o nyalelwa dilo tse tharo: e bong bontle jwa gagwe, bothale jwa go itse go ema monna wa gagwe nokeng a sa mo kgoreletse le pelo e e bothitho ya go robaletsa mogatse ditlhokwa. Fa a dirile jalo, a se mo lelele motsing a suleng. Ya gagwe tiro o e dirile. Ke sone sosi se se batlegang mo go ene, o se dire go feta fao.

'Ausi, gomotsega. Se lelele rure.'

'Ga ke lele, Tukisang; ke boeela botshelo jwa me le mogoloo. Ke gopotswa ke modumo wa kwa moseja gore ka moso e tsoga e le Keresemose, mme ke gopola Keresemose ya ntsha mono gore mogoloo o ne a ntigela mo molapong. Ke gopola gore go tla jang gore ke gopole dilo tseo morago ga dinyaga tse dintsi jaana. A ke botsofe? Ke reetse Obakeng ka re a baakanye dijokwe, e tle e re ka Labotlhano ke ye go mo thusa go golega.'

Tukisang a nna fa fatshe. A itse gore kgaitsadie o fetsa mogopolo gangwe; morago ga fao le fa go ka tla ditsuatsue, ga a sute, o dira se o ikaeletseng go se dira. Motse o ne o ya go duma jang go utlwa go twe kgaitsadie o tswa masimo makgasa a ga mogatse a ise a tsokodiwe!

'Ausi, nnyaya. Jaanong ke a gana. Basimane ba teng ba tlaa thusa Obakeng go golega.' A bua a ntse a itse gore o a itapisa.

'Ke a go leboga, Tukisang, nnaka; mme jaanong ke tshwanetse go itse gore Oshupile o ile.'

'Kana ga ke gane, ausi, ka re nte pele go fete malatsi a se kae. Batho ba ba tlang matshediso ba tlaa fitlhela mang mo gae fa o tsoga o ya masimong? Tsaya keletso ya ga monnao – gangwe fela mo ngwageng.'

'Ehe ...' A nanoga ka bonako, a itse gore a ka se rialo fela a felela fao. Kgaitsadie o ne a ka itlatlarietsa, a akga mabogo, a ya kwa le kwa, a tlala ka ntlo, mme fa a ise a bue lefokwana le, a se na le bothijo. Letlhale ke yo e reng a le utlwa, a gakologelwe gore gagabo boi ga go lelwe. A laela a dule ka kgoro ya segotlo.

Mo mosong ka mahube a banna a tsosa morwae go ntsha dipholo mo sakeng gore di tsamae di fula go ya masimong, e tle e re di golega di be di tshwere moswang, ka a ne a ikaeletse go baya tema e e tlaa reng le phirima go bonale se o se tsholetseng nageng. Fa di ya jaana a baya pitsa mo iso, a latlhela segwapa se ba tlaa tlholang ba šaba ka sone mo leupeng. A gopola basimane ba ga Tukisang: yo mogolo a feta Obakeng ka dinyaga di le tlhano, wa bobedi ka di le tharo, wa boraro e le molekane wa ga Obakeng. Ke gore fa Modimo o ne o sa mo tima thari le ene o ka bo a bua monate jaaka Tukisang a raya mongwe a re basimane ba teng ... basimane ba ba sa mmoneng ka sepe, ba sa itse le gore ke rakgadiabone. Le tlaa tlhaba la mpatliseng beng. Modimo ga o dire sepe ka bosilo. Mme tsatsi leo ... a rarabologelwa a bona sesi se tswa mo leupeng gore o sa le a latlhela segwapa teng: e le segau se se se nang bojeo.

La ntsha nko a tsena kwa masimo; fa morwae a bona a kolobisitswe ke monyo go fitlha fa godimo ga mangole a gopola monnawe yo Modimo o mo gapileng a sa bona letsatsi: mmaagwe o ne a mo umaka fela fa go le thata; e be e le gore le fa ba ne ba tshega, ditshego di a fela fa gare ga bona.

[Bogosi Kupe, DPS Monyaise]

- 1.1.1 Naya dilo di le PEDI tse MmaOshupile o neng a di gopola fa a boelesa botshelo ba gagwe le mogatse. (2)
- 1.1.2 Tlhopha karabo e e maleba. Kwala fela palo ya potso (1.1.2) le tlhaka (A/B/C/D).
- MmaObakeng o ne a lelela:
- A Go nyalwa ka gonne balekane ba gagwe ba setse ba nyetswe.
 B Go ya masimo makgasa a ga mogatse a ise a tsokodiwe.
 C Go sotliwa ke ditiro tsa kwa bogadi.
 D Ngwana yo o iphileng naga ka ntlha ya boganana. (1)
- 1.1.3 Naya lebaka le le dirang gore Tukisang a re MmaObakeng a lete pele go fete malatsi a se kae. (2)
- 1.1.4 Ke eng se se neng se dira gore MmaObakeng a patelesege go ya masimo? (2)
- 1.1.5 MmaObakeng o raya jang fa a re: 'mme jaanong ke tshwanetse go itse gore Oshupile o ile?' (2)
- 1.1.6 Tlhalosa gore MmaObakeng o raya jang fa a re: 'Le tlaa tlhaba la mpatliseng beng'. (2)
- 1.1.7 Fa o ne o le mo maemong a ga MmaObakeng, o tlhokafaletswe ke monna, o bolawa ke tlala mme e le nako ya temo, o ne o tlaa dira eng? (2)
- 1.1.8 A o dumelana le polelo e e reng, 'Manyalo a mangwe gompieno ga a ikaega ka lorato lwa nnete?' (2)

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Setswana Tota, MC Tihabanelo le ba bangwe]

- 1.2.1 Tihopha karabo e e maleba. Kwala fela palo ya potso (1.2.1) le tlhaka (A/B/C/D).

Setshwantsho se se fa godimo ke sa go ...

- A tthalana.
 B ya kerekeng.
 C ya sekolong.
 D nyalana. (1)
- 1.2.2 Fa dilo di le PEDI tse di solofelwang mo monneng yo o nyetseng. (2)
- 1.2.3 Lebolomo le mosadi a le tshotseng le supa eng? (1)
- 1.2.4 Ke ka ntlha ya eng fa bogadi bo ntshiwa ke bagaabo monna? (1)
- 1.2.5 Ke eng se mosadi a se nyalelwang? Naya dilo di le PEDI. (2)
- 1.2.6 A go siame go nyala ka lesira le lebolomo? (2)
- 1.2.7 Tthalosa pharologano ya molaetsa ka ga lenyalo o o tlhagisiwang mo temaneng le mo setshwantshong. (2)
- 1.2.8 A go sa ntse go dumelwa mo goreng rre ke tlhogo ya lelapa? (2)
- 1.2.9 Go ya ka wena ke eng se se tholang tthalano mo manyalong a mantsi a gompiono? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o e sosobanye ka mafoko a gago. Boleele e nne mafoko a a ka se feteng 90. Tlhokomela gore o se fete palo ya mafoko a a neilweng mme kwa bofelong o neye palo ya mafoko a o a kwadileng.

'Ke leo ngwanaka, ke ne ke sa gane. Molato fela ke gore ga ke ise ke tlwaele gore ke fa ga me, mme e bile ga ke sa le ngwetsi jaaka ke nnile dingwaga di le somenne tse di fetileng kwa ga kokoago. Ga ke dumele gore a ke nna yo ke phuthologileng jaana, yo o fa ntlong ya gagwe. Kana ntlo ya motho ga e na boroko.' MmaPulane a itshwara molomo ka go lemoga gore maru a thibile.

Tsa kwa bogadi ga se tseo di buiwang le ngwana o mo tsetse a tloga a tlhoa botlhe, a feleletsa a rile tsa go nyala ga ke di tsene le mororo a sa itse tse magodimo a ka ne a mo tshwaretse tsona. A nna fa fatshe a itshwara lehuma a bo a gopola letsatsi leo rakgadiagwe a neng a mo isa kwa Sarone, kwa gaabo rraagwe Pulane, a re: 'Ikaneng ngwanaka, ga o a kgwakgwaediwa ke motho go ya gooRangaka. O rile o ratilwe, le wena o ratile. Re a tsamaya. O tlaa o aga kgotsa o tlaa o thuba motse o. Tota le lona lefoko la Modimo la re mosadi yo o bosilo o tshwatlaganya kgotsa o thubakanya motse wa gagwe ka diatla tsoopedi, fela yo o botlhale ena o a o aga. Ngwanaka, go tlaa tla malatsi a kgotlaomone, a ditsuatsue, a merwalela le a dintelo, fela gopola lefoko la Modimo leo le reng, fa Modimo a sa o age motse, bao ba o agang ba o agela lesidi. Sala sentle ngwanaka, o gopole mafoko a me. Tseo di go tlelang, o itse gore bontsi jwa rona jwa leloko looEfa bo fetile mo go tsona.'

Tsa mo farafara dikeledi, mamina le ona a thusa dikeledi go elela go fitlhelela ka fa tlase ga seledu. A ipona e le khutsana, o ka re o latlhilwe, o ka re o ne a sa ikakanya sentle fa a ne a re o a mo rata, o ka re o kobilwe kwa gae, o ka re a ka re e ne e le metlae fela, o ka re a ka re, rakgadi ke boela le lona gae.

[Mafaratlhatlha, OK Chikane]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka papatso e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

**Bokamoso ba gago bo
simolola mo
Yunibesithing ya
Tshwane**

Mogala (012) 420 3039

[A re šogeng thari, MM Moemi le ba bangwe]

3.1 Ke ka ntlha ya eng fa mafoko a a mo papatsong a kwadilwe ka ditlhaka tse di ntshofaditsweng?

Tlhopa karabo e e nepagetseng. Kwala fela nomoro (3.1) le tlhaka (A/B/C/D).

A	Go kgabisa papatso	
B	Gore papatso e bonale	
C	Go ngoka babuisi	
D	Gore e tlhaloganyege bonolo	(1)

3.2 Fa dithuto di le PEDI tse o ka ithutelang tsona mo nngweng ya diyunibesithi tse di tlhagelelang mo papatsong. (2)

3.3 Nomoro ya mogala mo phasalatsong e, e diriseditswe eng? (1)

3.4 Papatso e, e lebisitswe bomang? (2)

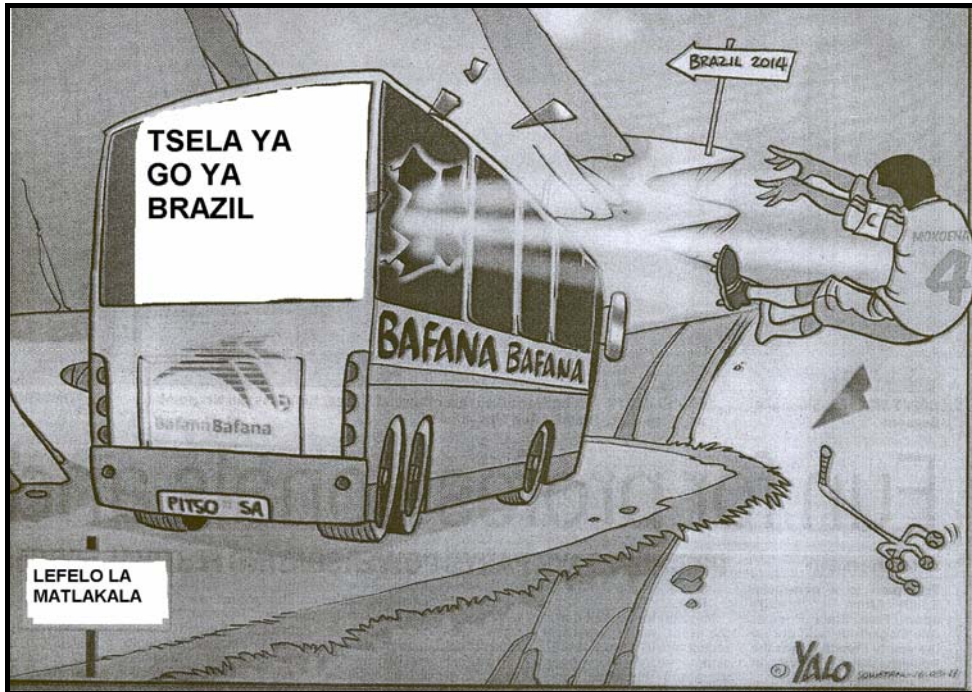
3.5 Ke yunibesithi efe e e ka ngokelang baithuti ba le bantsi? (2)

3.6 Go ya ka papatso, a go na le kgonagalo ya gore Yunibesithi ya Kwazulu-Natal le ya Bokone-Bophirima di ka tlhabela baithuti? (2)

[10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Lokwalodikgang, 16 Mopitlwe 2011]

4.1 Tlhopha karabo e e maleba go feleletsa polelo e e latelang. Kwala fela palo ya potso (4.1.1) le tlhaka (A/B/C/D).

Motho yo o fofang mo moweng ke motshameki wa ...

- A kgwele ya dinao.
- B kerikete.
- C tenese.
- D bolotloa.

(1)

4.2 Naya mosola wa tiriso ya mokwalo o o ntshofaditsweng mo leineng 'Bafana Bafana'.

(2)

4.3 Ke goreng bese e kwadilwe leina, 'Pitso' kwa morago?

(2)

4.4 Khathunu e, e senola eng ka ga monna yo o mo phefong?

(2)

4.5 Fa o lebeletse, monna yo o mo phefong o ya go wela kae?

(1)

4.6 Go ya ka wena khathunu e, e bua ka ga eng?

(2)

[10]

POTSO 5

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Erile fa Motsei a leba Bareki a lemoga fa botshelo jwa gagwe bo tshwere ka tlhale. Motsei a ja Tshukudu nko e sa butswa, a mmotsa gore ke eng a dutse ka bolwetse jo bo makete jaana mo ntlong. Tshukudu a upalala fela jaaka khudu a tlhoka molomo. Motsei a mo itaya ka legofi gore a bo a wele mo nkgong ya khadi e e neng e bedile e bile e wetse sentle. Legwale a tla a gatela godimo a re o tla go kgaoganya, ya re fa a fitlha fa go bona a gopola sengwe: 'maraganelateng a bana ba mpa ga a tsenwe.' Legwale a se ka a tlhola a atamela, a boa ka morago a tshaba. Motsei a tlogela Tshukudu a rapaletse mo godimo ga khadi, a ya go iteela mogala kwa bookelong jwa Perekwane go bitsa koloi ya kokelo tebang le bolwetse jwa ga Bareki. Morago ga go letsa mogala, a ya kwa phaposing ele e e tshwereng makete, a fitlha a apola Bareki dikatana tse a neng a di apere, a mo apesa tse di botoka.

E rile fa a feleletsa go kopela konopo ya bofelo, a utlwa selelo sa ngwana ntlheng ele ya Mapetla, a itse fa e le yone. Ya fitlha ya ema fa pele ga ntlo, ba pagologa baitseanape ba tsa kokelo, ba tsaya lepara ba mo robatsa mo go lone. Ba mo tsenya ka fa morago mmogo le Motsei. Ya iphatela mmu ka fa tlase ya leba Perekwane. Tlhogo e tlolaka melelo, ya kua mmanale, ya etsa katsana e lelela mmaayona. Ka sebaka sa nko le molomo ya bo e setse e fitlhile kwa Perekwane, ya ema fa pele ga matseno a a lebileng kwa botlhaba. Bareki a folosiwa a isiwa kwa tengteng ga kokelo, fela leitlho la ga Motsei le sa fele kwa go ene.

[Mahutsana a ga Bareki, MJ Masita]

5.1 Nopola o bo o siamise phoso ya kgaoganyo ya mafoko mo polelong e e latelang:

Erile fa Motsei a leba Bareki a lemoga fa botshelo jwa gagwe bo tshwere ka tlhale. (1)

5.2 Tlhopha karabo e e maleba. Kwala fela palo ya potso (5.1.2) le tlhaka (A/B/C/D).

'Tshukudu a upalala fela jaaka khudu a tlhoka molomo'. Se, ke sekao sa:

- A Pheteletso
- B Tshwantshiso
- C Mothofatso
- D Tshwantshanyo (1)

5.3 Kwala polelo e e latelang mo kganetsong.

Motsei a mo itaya ka legofi. (1)

5.4 Madiri a a thaletsweng mo dipolelong tse di latelang, a mo tirisong ya ka metlha. A dirise mo papisong.

- 5.4.1 A utlwa selelo sa ngwana ntlheng ele ya Mapetla, a itse fa e le yone. (1)
- 5.4.2 Khadi e e neng e bedile e bile e wetse sentle. (1)

- 5.5 Kwalolola polelo e e latelang ka pakapheti.
Motsei a tlogela Tshukudu a rapaletse mo godimo ga khadi. (1)
- 5.6 Nopola lefoko le le kayang 'makgasa' mo polelong e e latelang, o bo o le dirise mo polelong e o e itlhametseng.
A apola Bareki dikatana tse a neng a di apere. (2)
- 5.7 Fa tlhaloso ya leele le le latelang:
Go nna sebaka sa nko le molomo. (1)
- 5.8 Tlhalosa seane se se latelang:
Maraganelateng a bana ba mpa ga a tsenwe. (1)

[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 30
PALOGOTLHE: 70